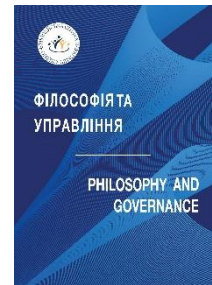

e-ISSN 3041-248X

Філософія та управління

<https://www.eu-scientists.com/index.php/fag>

Релігійна культура і проблема співіснування у глобалізованому світі

Ганна М. Кулагіна-Стадніченко 1 *

¹ Інституту філософії імені Г. С. Сковороди Національної Академії наук України (Україна). Старший науковий співробітник відділення релігієзнавства, к. філос. н., старший дослідник.

* Автор-кореспондент, e-mail: a_kulagina@ukr.net

СТАТТЯ

АНОТАЦІЯ

Дослідницька

отримана:

3 листопада 2024 р.

переглянута:

5 грудня 2024 р.

прийнята:

9 грудня 2024 р.

опублікована

онлайн:

26 грудня 2024 р.

Авторське право ©
2024 автора

Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства – Некомерційна 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC 4.0).

DOI:

[10.70651/3041-248X/2024.3-4.02](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2024.3-4.02)

У статті автор аналізує феномен релігійної культури та суміжні поняття «релігія» і «культура» в їх єдності та різноманітності. Мета дослідження полягає у всебічному аналізі особливостей взаємодії релігійних переконань та культурної ідентичності людини у транснаціональних контекстах. Методологія дослідження базується на міждисциплінарному аналізі науково-методичних підходів щодо релігійної культури та способів її існування в умовах сьогодення, синтезі головних ідей для розроблення відповідної концептуальної основи як фундаменту державної стратегії щодо функціонування релігії у мультикультуральному суспільно-політичному середовищі. Досліджено сучасні тенденції взаємодії універсального та локального в контексті функціонування релігії в полікультурному середовищі. Показано, що соціальна діяльність віруючого покликана передавати, розвивати релігійний досвід, забезпечуючи тим самим життєздатність релігійної культури, а відтак звертається увага на традицію як базовий елемент релігійної культури, що має особливі механізми захисту: локалізації та ідентифікації. З'ясування умов збереження релігійної ідентичності віруючої людини в умовах глобалізації дозволяє автору виділити два основні способи релігійної ідентифікації: захист, спрямований на ізоляцію від негативного впливу глобалізаційних процесів, і проєктивність, що передбачає адаптацію до нового, швидко мінливій реальності. Наголошується, що важливою особливістю культурних процесів у глобалізованому світі є міфологізація дійсності. Визначено певні шляхи взаємодії релігії та культури, а саме: релігійна акультурація, релігійна експансія, дифузія, синтез релігії та культури. Процеси співіснування релігійної культури в глобалізованому світі аналізуються з огляду на концептуальні засади теорії глокалізації та таких її форм, як вернакуляризація, індігенізація, націоналізація та транснаціоналізація.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

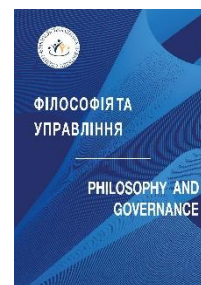
релігійна культура, глобалізація, глокалізація, мультикультуральність.

e-ISSN 3041-248X

Philosophy and Governance

<https://www.eu-scientists.com/index.php/fag>

Religious culture and the problem of coexistence in a globalized world

Hanna Kulahina-Stadnichenko ¹ *

¹ H. S. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine). Senior Researcher at the Department of Religious Studies, Candidate of Philosophical Sciences.

* **Corresponding Author**, e-mail: a_kulagina@ukr.net

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Research Article

Received:

3 November 2024

Revised:

5 December 2024

Accepted:

9 December 2024

Published online:

26 December 2024

Copyright © 2024
by author

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

DOI:

[10.70651/3041-248X/2024.3-4.02](https://doi.org/10.70651/3041-248X/2024.3-4.02)

In the article, the author analyzes the phenomenon of religious culture and the related concepts of “religion” and “culture” in their unity and diversity. The purpose of the study is to comprehensively analyze the peculiarities of the interaction between religious beliefs and cultural identity in transnational contexts. The methodology of the study is based on an interdisciplinary analysis of scientific and methodological approaches to religious culture and how it exists in the present-day conditions, a synthesis of the main ideas to develop an appropriate conceptual framework as the basis of the state strategy for the functioning of religion in a multicultural socio-political environment. The modern tendencies of interaction between the universal and the local in the context of the functioning of religion in a multicultural environment are investigated. It is shown that the social activity of the believer is intended to transmit and develop religious experience, thereby ensuring the viability of religious culture, and therefore attention is drawn to tradition as a basic element of religious culture, which has special mechanisms of protection: localization and identification. Clarifying the conditions for preserving the religious identity of a believer in the context of globalization allows the author to identify two main ways of religious identification: protection aimed at isolation from the negative impact of globalization processes, and projectivity, which involves adaptation to new, rapidly changing realities. It is emphasized that an important feature of cultural processes in the globalized world is the mythologization of reality. The author identifies certain ways of interaction between religion and culture, namely: religious acculturation, religious expansion, diffusion, and synthesis of religion and culture. The processes of coexistence of religious culture in the globalized world are analyzed in the light of the conceptual foundations of the theory of glocalization and its forms such as vernacularization, indigenization, nationalization, and transnationalization.

KEYWORDS

religious culture, globalization, glocalization, multiculturalism.

1. Вступ

Питання релігійної культури надто актуалізувалось внаслідок військового вторгнення РФ в Україну. Стало зрозумілим, що релігія може втрачати моральні якості, що характеризуються як релігійні чесноти і є базовими ознаками релігійної культури. Сьогодні привертає увагу визначення релігійної культури, як соціального явища, що формується за певних суспільно-історичних умов і має функції релігійної ідеології [1]. Водночас тривають пошуки методології, яка б забезпечила ідею глобального миру. Наразі вже недостатньо простого діалогу культур і релігій: потрібен глобальний етос, який включатиме визнані представниками різних культур і релігій загальнолюдські цінності.

Слід підтримати точку зору українського вченого П.Сауха, який наголошує на необхідності «алгоритму ацентризму», а відтак заперечує побудову будь-яких центрів домінування [2]. Дійсно, за сучасних умов суспільства і релігії не мають узгоджено-конкретних відповідей на виклики глобалізованого світу, однак вони не позбавлені переконання, що для культурної та конфесійної взаємодії потрібен новий імператив ненасилля, рівноправного діалогу, солідарної демократії. Руйнівна сила домінування все ще визначає вектор розвитку соціальних та геополітичних систем. Панацеєю може стати сформований на принципах глобальної етики відповідальності новий світогляд людини з акцентом на фундаментальній цінності життя. Цей імператив дозволяє подивитись на проблему розмаїття культур, релігій, цінностей, норм та ідеологій не у світлі неминучих конфліктів, а з огляду на цілісне утворення, яке у глобальному просторі зможе функціонувати відповідно до принципу доповнюваності.

2. Огляд літературних джерел

Тема функціонування релігійної культури у глобалізованому світі набуває особливої популярності на початку 1980-х років внаслідок виходу у світ серії публікацій Роланда Робертсона, які згодом були об'єднані монографією під назвою «Глобалізація: соціальна теорія та глобальна культура» (1992) [3]. Надалі трансформаційні процеси релігійної культури під впливом глобалізації досліджували Бергер і Хантінгтон (2002) [4], Стакхаус і Періс (2000) [5], Хопкінс та інші (2001) [6], Бекфорд (2003) [7], Юргенсмайер (2003) [8], Бейер і Біман (2007) [9], Бейер (2006) [10], Левіт (2007) [11]. Певні організаційні схеми для відображення глобалізації в історичній ретроспективі запропонували Робертсон (1992) [12], Терборн (2000) [13], Г.Кемпбелл (2007) [14]. Процеси глобальної міграції, динаміку релігійного плюралізму, функціонування транснаціональних релігій у сучасному світі розглядає Х.Казанова (2019) [15]. Релігійні процеси в контексті глобальної політики і міжнародних відносин кінця XX – початку XXI ст. досліджує В. Єленський (2013) [16]. Академічне релігієзнавство України приділяє значну увагу вивченню глобалізації релігійного життя та її особливостям: тут заслуговують на увагу праці А.Колодного [17], Л.Филипович [18], П.Павленка [19], О.Недавної [20]. Базові аспекти розуміння глобалізації у співставленні з релігієзнавчим дискурсом розглянуті колективом авторів наукової монографії «Георелігійні процеси і конфесійні трансформації в Україні» [21].

Водночас, вживання терміну «релігійна культура» все ще залишається проблематичним. Вчені намагаються виокремити важливі вектори співіснування феноменів «релігія» і «культура», вказати на їх взаємопроникність, або ж, навпаки, - полярність. Нам імпонує точка зору Пауля Тілліха, який розглядав культуру і релігію такими, що корелюють одна з одною. Дослідник вважав релігію змістовною формою культури, а культуру - сукупністю форм, в яких функціонує релігія; називав релігію душею культури, а культуру - формою або структурою релігії [22]. Таке міркування заперечує дуалізм релігії та культури, оскільки кожен релігійний акт виступає сформованим певною культурою. Подібним чином Ернст Трельч розглядав культуру як фундаментальну основу, ґрунт релігії і вважав, що пересадка релігії з її оригінальної культури в чужу культуру вб'є її так само, як пересадка рослини з її природного ґрунту на чужий [23].

3. Постановка завдання

Метою статті виступає всебічний аналіз особливостей взаємодії релігійних переконань та культурної ідентичності у транснаціональних контекстах. Відповідно до поставленої мети автор

виконує такі завдання: прослідковує варіативний процес трансформації релігійних практик та культурних проявів в умовах глобалізації, з'ясовує механізми складної динаміки взаємовпливів релігії та культури в глобалізованих суспільствах, досліджує явище глокалізації в контексті взаємодії універсальї релігійної культури та локальної партикулярності місцевих культур.

4. Методи та матеріали

Методологія дослідження ґрунтується на міждисциплінарному аналізі підходів щодо релігійної культури та способів її існування у сучасному світі, синтезі головних ідей з метою вироблення відповідної концептуальної основи для можливої державної стратегії щодо функціонування релігії у мультикультуральному суспільно-політичному середовищі.

5. Результати та обговорення

Під релігійною культурою ми будемо розуміти частину духовної культури людства, що породжена релігійними запитами людей і покликана їх задовольняти. Це – система історично усталених релігійних програм діяльності, поведінки і спілкування людей, які виступають важливим чинником відтворення та розвитку певного способу життя віруючих у всіх його головних проявах.

З точки зору теорії спадкоємності, релігійна культура визначається через засновану на системі історично сформованих релігійних відносин, уявлень, знань та практики суспільну діяльність, створення на її основі релігійних інституцій. В останніх успадковуються отримані матеріальні та духовні результати, які надалі можуть переосмислюватись носіями віри із врахуванням вимог часу. Спадкоємність виступає категорією усвідомлення суб'єктом віри особливостей історичного та релігійно-культурного процесу суспільного розвитку.

Суспільна діяльність вірянина покликана транслювати та розвивати релігійний досвід, забезпечувати тим самим життєздатність релігійної культури. Як правило, виокремлюють два види релігійної культури: зовнішню та внутрішню. До зовнішніх ідентифікаторів релігійної культури, що маніфестують релігію у світі соціальних феноменів, належать головні засадничі принципи релігійного вчення, в яких проголошені конфесійні норми взаємовідносин віруючих та трансцендентного, ідеального світу. Внутрішні елементи релігійної культури забезпечують мінливість феномену у межах конфесійного змісту. Відповідно до індивідуальних потреб відтворення релігійної культури, спадкоємні форми набувають ознак чутливості, емоційності, обґрунтованості.

Процес релігійного успадкування супроводжується соціальною діяльністю віруючих, яка, загалом, поділяється на репродуктивну та творчу. Перша з них ґрунтується на традиціях, що мають обов'язкову форму, стосується пересічних умов життя віруючого, спрямована на отримання стабільного результату відомими засобами. Друга – творча, інноваційна, активується задоволенням традиційних цілей у змінених умовах, пов'язана з досягненням відомої мети новими засобами [24].

Традиції побутують в усіх формах духовної культури, однак лише у релігії вони є самоціллю, сам спосіб передавання спадку стає традицією. Тут під традицією ми розуміємо відносно стійкі, повторювані, міцні і загальноприйнятні форми, способи, прийоми, методи суспільної діяльності, обумовлені суспільно-історичними умовами; це – комплекс ритуальних дій, який включає в себе обряди, щоденні дії, правила поведінки в суспільстві, що передаються з покоління в покоління протягом тривалого періоду часу. Головна відмінність даного феномена – його загальність і універсальність, територіальна (національна) прив'язка. На думку українського вченого Володимира Любчика, релігійна традиція (лат. *traditio* – передавання) виявляється через певні елементи релігійно-духовної спадщини, що передаються і зберігаються протягом тривалого часу в діяльності Церкви або її окремих інститутів. Релігійна традиція є одним із видів релігійно-духовної наступності, орієнтує як на збереження попередніх надбань, так і на їх відтворення та розвиток, виявляється у вигляді усталених стереотипізованих норм поведінки віруючих, формах відзначення релігійних свят, обрядів, дотриманні звичаїв, наслідуванні певних ідей, тощо [25].

Релігійно-культурна традиційність транслює релігійний досвід у незмінному вигляді. З іншого боку, визнання релігійної традиції цінністю робить її необхідною складовою релігійної

культури. Водночас, відтворювані різними поколіннями релігійні традиції не можуть зберігати незмінність, а відтак мотиватором розвитку видається діалектика сталості та змінності умов їх існування.

У глобалізованому світі релігійна культура, так само як і її носії, мусить захищатися від нівелювання, а то й зникнення. Для цього вона виробляються особливі механізми захисту, передусім – підтримуються тенденції локалізації та ідентифікації. На думку американського дослідника М. Кастельса, який досліджував зазначені вище явища, формування, збереження релігійної ідентичності віруючого в умовах глобалізації дозволяє виокремити два головні способи його релігійної ідентифікації, а саме: захист, спрямований на ізоляцію від негативної дії глобалізаційних процесів, та проєктивність, що передбачає адаптацію до нових, швидко змінюваних реалій [26]. Розглянемо зміст і сутність цих механізмів більш детально.

Під час історичного становлення кожна релігійна традиція виробляє особливу символічну мову, свій код, які дозволяють ідентифікувати представника цього віросповідання. В умовах постійного оновлення системи суспільних цінностей, заміни традиційних соціальних структур, сталих ідеалів, стрімкої зміни світу під впливом науково-технічного прогресу релігійна спільнота, як певна соціокультурна одиниця, протиставляє цивілізаційному оновленню власні цінності та ідеали, що виробляються протягом тривалого часу. Тут особливого значення набувають локальні елементи релігійної культури: мова, народні вірування, історичні події, тощо.

Разом із тим, з метою адаптації до нових цивілізаційних реалій, змінюється характер релігійної культури, а відтак і її роль у загальноісторичному процесі. Все більший сегмент у релігійній культурі починають займати наукові знання, але не як світоглядний орієнтир, а як підґрунтя для інновацій. При цьому наука не має на меті пошук істини, вона почасти стає механізмом, який цю істину виробляє. Значної ваги набувають стандарти раціональності. Богослови вже не сперечаються про релігійні чи наукові пріоритети, ставлячи між ними знак «дорівнює». Теологія, поряд із релігієзнавством, ліцензується як наукова дисципліна. Метафізика реально стає «другою філософією». Своєрідний богословсько-філософський світоглядний синтез вказує на «онтологізацію» індивідуальної релігійності, коли обоження, «особистісна онтологія» віруючого більше не знаходиться осторонь від його щоденних потреб.

Ще однією важливою ознакою культурних процесів у глобалізованому світі, яка набуває все більшої актуальності, є міфологізація дійсності, причому сучасний релігійний міф має іншу природу, ніж у первісному суспільстві. Будучи однією з форм релігійної символізації, міф разом із мовою, ритуальною практикою виступає потужним засобом міжрелігійної комунікації або сучасного діалогу релігійних культур. Водночас, деякі дослідники вказують на феномен «демонізації Іншого», щодо якого творяться міфологеми з негативним емоційним забарвленням, оскільки почуття релігійної самотності зміцнюється завдяки конфлікту. Виконуючи свою роль повної протилежності суспільству, «інший» з легкістю набуває страхітливих, неприродних рис, стає втіленням «демонічного принципу», основою людських уявлень про причинність зла [27].

Дослідники виділяють декілька головних способів взаємодії релігії та культури, унаслідок яких або збагачується соціокультурний досвід віруючих і релігійних спільнот, або загострюються етнокультурні протиріччя, чим нерідко користуються політичні сили різного спрямування, організуючи протистояння прибічників релігійної інтеграції та релігійної диференціації [28].

Першим і найбільш поширеним процесом виступає релігійна акультурація, під час якої релігійна культура перебирає на себе властивості іншої культурної системи. На першому етапі цього процесу відбувається своєрідне набуття комунікативних здібностей до нової культури, а на завершальних етапах результатом акультурації може бути як сприйняття нових культурних елементів, так і заперечення нових впливів, що веде до захисту та ідеалізації оригінальності власної релігійної культури. Основними стратегіями релігійної акультурації виступають: асиміляція, сепарація, маргіналізація та інтеграція.

Релігійна експансія розширює сфери впливу домінуючої релігійної культури поза початковими межами функціонування або державними кордонами. За своїм характером це процес односпрямований, контролюється "ззовні", має насильницький характер і не потребує узгодження дій та принципів із іншою релігійною культурою. Слід констатувати, що сьогодні культурна експансія виступає наслідком економічних та політичних експансійних дій,

відбувається культурна та ідеологічна гомогенізація світу, до якої прагне не якась окрема країна, а об'єднана система різних національних секторів, що схильна до специфічної форми соціально-економічної організації.

Багатовекторним процесом взаємовпливу релігійних культур виступає дифузія – взаємна проникність або запозичення рис релігійної культури від однієї спільноти до іншої. У процесі запозичення між різними релігійними культурами, яке носить здебільшого вибіркового характер, може відбуватися обмін не тільки матеріальною культурою, а й ідеями, соціальними інститутами та організаціями, звичаями й традиціями, релігійними догмами й практиками, цінностями та нормами життя. Умовою міжкультурної комунікації є готовність приймаючої сторони до сприйняття нових елементів. Процеси такої дифузії обумовлюються, насамперед, взаємним історичним розвитком релігійних культур, що контактують між собою.

Конструктивною формою міжкультурної комунікації можна вважати ідею синтезу релігії та культури, що є об'єднанням орієнтирів, цінностей, норм, типів поведінки, при якому виникає якісно інше утворення. Синтез має місце, коли релігійна система переймає та засвоює досвід інших спільнот (а також – суспільств) у сферах, що є недостатньо розвинутими в ній самій, але при цьому зберігає власну, притаманну їй основу, яка дозволяє говорити про її самобутність, про здатність підтримання цілісності та стабільності.

Сучасні глобалізаційні процеси красномовно вказують на «ущільнення світу», що не може не впливати на діалог між релігією та культурою: релігії стикаються з глобальними умовами та змінюють свої інституційні практики та менталітет. За цих умов релігійні інституції прагнуть приймати або стратегії культурного захисту, або стратегії активного залучення до глобальності. Релігія може відкинути глобалізаційні тенденції та імпульси, проте вона формується ними, а відтак змушена реагувати на нововиявлені ситуації. Ця проблематика включає уявлення про ресакралізацію як відповідь на секуляризаційні плани та розглядає випадки транснаціонального націоналізму, замаскованого в релігійних термінах, як такі прояви культури, що стимульовані глобалізацією.

Сьогодні глобальне саме по собі вже не протиставляється локальному. Натомість те, що часто називають локальним, по суті включено до глобального. В основі такого «глобального повороту» лежить визнання того, що світові культури не є ізольованими чи «автентичними», а радше є результатом безперервних процесів гібридизації та інкорпорації культурних елементів, запозичених звідкись. Відповідний підхід знайшов своє вираження у теорії глокалізації [29].

Поняття глокалізації охоплює низку релігійної динаміки: поширення релігій на континентах світу, їх локалізацію, їх детериторіалізацію та ретериторіалізацію та їх подальшу гібридизацію. Відтак, глобалізація передбачає численні глокалізації: універсальна релігія тематизується поряд із місцевими особливостями культури. Ці численні глокалізації не слід розглядати як механічно пов'язані з відповідними історичними епохами чи періодами, а скоріше як такі, що залежать від конкретних культурних і політичних умов певного середовища.

Незважаючи на те, що спільноти продовжують формуватися навколо поняття «місцевість», ця категорія відокремлена від свого зв'язку з певним географічним регіоном. Поняття вкоріненості, властиве місцевості, може бути реконструйовано транснаціонально або символічно поряд із традиційним зв'язком із певним місцем. Ці процеси передбачають побудову культурних гібридів, які поєднують релігійний універсалізм із декількома формами місцевих — найчастіше національних чи етнічних — особливостей.

Таким чином, глокальний поворот змінює дослідницьку програму: замість взаємовідносин між сакральним і світським, що було звичайним дослідницьким питанням, пропонує більш широкий погляд, що стосується взаємозв'язку між сакральним і профанним. У цьому відношенні основний розкол, який формує проблематику відносин між релігією та глобалізацією, полягає не лише між домінуючою Північчю та підпорядкованим Півднем, але також між «Заходом» і «Сходом» або «рештою».

Щоб зрозуміти численні зв'язки між східним православним християнством і глобалізацією, потрібно взяти до уваги усвідомлення того, що глобалізація не обов'язково передбачає містичну довгострокову тенденцію до універсалізації, але вона також включає процеси фрагментації, гібридизації чи глокалізації.

Вивчаючи форми релігійної глокалізації у контексті православ'я, грецький професор Кіпрського університету Віктор Рудометоф (Roudometof) розробив модель чотирьох різних глокалізацій, які побудовані на конкретних прикладах поєднання релігійного універсалізму та

локального партикуляризму. Такими глокалізаціями виступають вернакуляризація, індігенізація (коренізація), націоналізація та транснаціоналізація [30]. Кожна з них представляє особливу форму змішування універсальної релігії з певними суспільно-культурними конфігураціями (наприклад, імперія, етнічна приналежність, національна держава та транснаціональна міграція). Ці форми не відрізняються лише через їхню історичну специфіку; скоріше, вони різні, оскільки кожна з них пропонує окремий аналітичний порядок або комбінацію глобального та локального.

Так, вернакуляризація [31] поєднує релігійний універсалізм із конкретними народними мовами. Використання двох головних народних мов високої культури епохи — грецької та латинської — відповідає за створення релігійних традицій, що надалі були репрезентовані термінами «грецький Схід» і «латинський Захід». З часом з цих термінів виникають традиції православного християнства та римо-католицизму відповідно, кристалізація яких відіграє важливу роль у створенні уявлень про Схід і Захід у Європі. Спадщина цього історичного поділу залишається важливою донині. Водночас, вернакуляризація загострює розбіжності між грецьким Сходом і латинським Заходом.

Індігенізація (коренізація) поєднує релігійний універсалізм із місцевим партикуляризмом шляхом прийняття релігійних ритуалів, ієрархій, особливостей культури конкретної етнічної групи. Процес коренізації є характерним для православ'я, якому, на відміну від римо-католицизму, властиві специфічні риси (приміром, децентралізоване управління), що зробило його більш сприйнятливим до коренізації, тобто поглинання віри місцевими етнічними ідентичностями. Середньовічна Грузія, Болгарія, Росія та Сербія є прикладами такої коренізації. Побудова кириличного алфавіту та використання старослов'янської мови для літургії ілюструють гнучкість православ'я. Однак коренізація православ'я не була заснована лише на створенні окремої літургійної мови. Процеси надання автономії чи автокефалії різним архієпископствам надто підсилили цей процес.

Принципова відмінність між націоналізацією та розглянутими вище формами глокалізації полягає в тому, що нація служить основою для претензій релігійних інституцій на легітимність. Націоналізація діє через використання релігії як потенційного джерела формування нації, коли релігійні та національні маркери взаємопереплетені. Як правило, націоналізація діє через конструювання та відтворення тісного зв'язку між конфесійною приналежністю та сучасними національними ідентичностями. Аналітична межа, яка відокремлює націоналізацію від коренізації, частково спирається на громадянську природу нації: нація потребує активних громадян, а не просто підданих; спирається на народну легітимність як основу правління. Ситуація набагато складніша для націй, які об'єднуються навколо культурно визначеної чи етнічної приналежності. У таких випадках релігія використовується в якості маркера національної приналежності. Чим більше нації розглядаються тотожними до етнічних груп, тим менше відмінностей між коренізацією та націоналізацією. Наразі у православних національних державах православні інституції стали символом не лише загального християнства, а й національного партикуляризму, оскільки для того, щоб належати до нації, треба було також належати до національної церкви. За влучним зауваженням Віктора Рудометофа: «Релігія була пересакралізована через її зв'язок з нацією» [32].

Глобальне будівництво національних держав, націоналізація громадян цих держав неминуче створює залишкову категорію «транснаціональних» суб'єктів: всіх тих, хто проживає в державі, що приймає, але не розглядається таким, що належить до цієї нації. У випадку східної православної міграції церковно-національний зв'язок між православ'ям та національною ідентичністю не обмежується новими православними національними державами Південно-Східної та Східної Європи, але експортується через транснаціоналізацію власних церковних установ. Існують численні приклади «націоналізму на відстані», які ілюструють силу національної ідентичності серед православних іммігрантів. Моделлю православного транснаціоналізму виступають різноманітні православні національні групи, які використовують релігію засобом підтримки та відтворення своєї етнічної чи національної ідентичності у новому культурному середовищі. Все це уможливорює казати, що православної діаспори, як такої, не існує: православне богослов'я підтримує збереження релігійних зв'язків через інститут помісної (тобто національної) Церкви, а не через єдину адміністративну юрисдикцію, яка могла б об'єднати народи різного походження під єдиною церковною ієрархією.

6. Висновки

Зазначена вище інтерпретація релігійної культури в умовах глобалізації підкреслює фрактальну якість глокалізації: замість того, щоб досягти одноманітності, глобалізація передбачає побудову глокальних або глобально-локальних гібридів, які поєднують релігійний універсалізм та місцевий (етнічний, народний або національний) партикуляризм. Отже, відношення між сакральним і профанним безперервно змінюється через постійну конструкцію та реконструкцію глобальних форм релігійності, що важливо враховувати не лише у державно-релігійних взаємовідносинах, а й окремим релігіям у мультикультуральному суспільстві.

References

1. Kulahina-Stadnichenko, H. (2024). Authentic religiosity of the Orthodox believer: From tradition to ideology. *Ukrainian Religious Studies*, 96, 63–69. <https://doi.org/10.32420/2306-3548/2024.96.08>
2. Saukh, P. Yu. (2016). Culture and religion before the challenges of globalization: Demarcation of the boundaries of influence. *Religion in the Global World*, 33–36. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/717878>
3. Robertson, R. (1992). *Globalization: Social theory and global culture*. London: Sage.
4. Berger, P. L., & Huntington, S. P. (Eds.). (2002). *Many globalizations: Cultural diversity in the contemporary world*. Oxford: Oxford University Press.
5. Stackhouse, M. L., & Paris, P. J. (Eds.). (2000). *God and globalization: Religion and the powers of the common life*. Harrisburg: Trinity International.
6. Hopkins, D. N., Lorentzen, L. A., Mendieta, E., & Batstone, D. (Eds.). (2001). *Religions/globalizations: Theories and cases*. Durham: Duke University Press.
7. Beckford, J. A. (2003). *Social theory and religion*. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Juergensmeyer, M. (Ed.). (2003). *Global religions: An introduction*. Oxford: Oxford University Press.
9. Beyer, P., & Beaman, L. (Eds.). (2007). *Religion, globalization, and culture*. Leiden: Brill.
10. Beyer, P. (2006). *Religion in global society*. London: Routledge.
11. Levitt, P. (2007). *God needs no passport: How immigrants are changing the American religious landscape*. New York: Free Press.
12. Robertson, R. (1992). *Globalization: Social theory and global culture*. London: Sage.
13. Therborn, G. (2000). Globalizations: Dimensions, historical waves, regional effects, normative governance. *International Sociology*, 15(2), 151–179. <https://doi.org/10.1177/0268580900015002004>
14. Campbell, G. V. P. (2007). Religion and phases of globalization. In P. Beyer & L. Beaman (Eds.), *Religion, globalization, and culture* (pp. 281–304). Leiden: Brill.
15. Casanova, J. (2019). *Religion in the modern world: Pluralism, secularization, globalization*. Lviv: Ukrainian Catholic University Publishing House.
16. Yelensky, V. (2013). *The great return: Religion in global politics and international relations of the late 20th – early 21st centuries*. Lviv: UCU Publishing House.
17. Kolodny, A. (2010). Religion in the world of globalization. *Ukrainian Religious Studies*, 56. <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/44112>
18. Fylypovych, L., & Vladychenko, L. (2022). The place and role of Ukraine in the geopolitical reformatting of the world: Religious studies aspects. *Multiversum*, 2(176), 169–185. <https://doi.org/10.35423/2078-8142.2022.2.1.8>
19. Pavlenko, P. (2010). Strategies of confessions and churches under the conditions of globalization. *Ukrainian Religious Studies*, 56.
20. Nedavnya, O. (2006). Historical churches of Ukraine and national challenges of the globalization era. In A. Kolodny, L. Fylypovych, & P. Yarotsky (Eds.), *Religion and nation in the social life of Ukraine and the world* (pp. 219–241). Kyiv: Naukova Dumka.
21. Sagan, O. (Ed.). (2023). *Georeligious processes and confessional transformations in Ukraine: A collective monograph*. Kyiv: Svit Znan.
22. Tillich, P. (1983). *Theology of culture*. Oxford: Oxford University Press.
23. Fraatz, B. (n.d.). Ernst Troeltsch (1865–1923). *Boston Collaborative Encyclopedia of Western Theology*. <https://people.bu.edu/wwildman/bce/troeltsch.htm>
24. Kapritsyn, I. I. (2016). The form and content of continuity in the development of religious culture. *Grani*, 140(12), 77–78.

25. Religious tradition. (n.d.). *Ukrainian Encyclopedia of Religious Studies*. <https://ure-online.info/encyclopedia/tradytsiya-religijna>
26. Osypova, G., & Sadovska, N. (2010). Culture and dialogue of cultures in the context of globalization. *East*, 3(103), 105–107.
27. Vistrich, R. S. (Ed.). (2016). *Demonization of the other: Anti-Semitism, racism, and xenophobia*. Odesa: AO BAKHVA.
28. Myazova, I. Yu. (2008). Intercultural communication: Content, essence, and peculiarities of manifestation (Socio-philosophical analysis): Abstract of dissertation for the degree of Candidate of Philosophical Sciences. Kyiv: Taras Shevchenko National University of Kyiv.
29. Roudometoff, V. (2014). Forms of religious glocalization: Orthodox Christianity in the longue durée. *Religions*, 5(4), 1017–1036. <https://doi.org/10.3390/rel5041017>
30. Vernacularization. (n.d.). *European History – 1000 to 1500*. <https://library.fiveable.me/key-terms/europe-1000-1500/vernacularization>